

IX. FEJEZET.

Rézalja.

1. A hegyvidék. 2. A települések első rétege. 3. A Turul nemzetség falvai. 4. Lakság. 5. A sólyomkői uradalom. 6. Az adorjáni uradalom. 7. Margittai uradalom. 8. Román kálvinizmus. Nemzetiségi viszonyok.

1. A földrajzi viszonyok a megye keleti felén egészen mások, mint a nyugati sík részen. Itt a vizekben, mocsarakban gazdag termékeny rónaságokat, ott a síkságot lezáró óriási erdőségekkel borított hegyeket találjuk. A természeti adottságok ily eltérő volta a település alakulására nem lehetett hatástalan. A honfoglaló magyarság, Bihar környékét kivéve, még a hegyek alját sem szállotta meg. A magyarság első keleti határa a hegyekről leomló rengetegek szélénél lehetett. A hegyvidék mint meg nem szállott terület előbb a király, s onnan több hatalmas uradalomra szakítva, nagybirtokosok kezére került. Az erdő azonban a magyarok számára csak addig jelentett akadályt, míg a sík területen is volt elegendő hely a földművelésre és a nagy területet igénylő pásztorkodásra. Valószínűleg ilyen gazdasági okok lendítették a különben is Erdély felé terjeszkedő bihari magyarokat arra, hogy már a X—XI. század fordulóján megkezdjék az előttük fekvő területek kihasználását. Benyomulásukat a hegyek közé megkönnyítették a síkra kifutó szélesvölgyű patakok. Először valószínűleg csak nyájaikkal kalandozták be a patakok mentét, később azonban meg is telepedtek. A hegyvidék egyes részeinek tárgyalásánál látni fogjuk, hogy a magyarság a hegyek alacsonyabb lejtőit hamar megszállotta és a középkori magyar néphatár sokkal keletebbre volt, mint az ma a köztudatban él. Mivel azonban a magyarság igazi települési területe a síkság és a folyóvölgyek voltak, a messze előretolt telepeknek a sorsa a román beszivárgás nagyobb méretűvé válása után csak a beolvadás lehetett. Ezek a tömbtől távol keletre fekvő magyar falvak mutatják a síkvidéki magyarság hatalmas és messzeható népi erőit, míg átalakulásuk a román betelepedés erősségének mértékéül szolgálhat. Ezt a fo-

lyamatot szemmeltartva, annak ellenére, hogy az újkorban már az egész hegyvidék román jellegű volt, a középkori vlach bevándorlás méreteit nem fogjuk túlbecsülni.

Az óriási kiterjedésű hegyvidék betelepődését négy csoportban tárgyaljuk. Külön egységet alkot a Berettyó és Sebeskörös között fekvő Rézalja. A Sebesköröstől délre a Hollódi patakig terjedő hegyvidék és az ezalatt elterülő ú. n. széplaki kerület meg a béli hegyek benépesülését külön-külön vizsgáljuk. Végül a feketekörösmenti hegyvidékkel foglalkozunk. Mindegyik csoportnál néhány völgyben fekvő falut a hegyvidékkel együtt kellett tárgyalni, mert a hegyek nagyrésze egykor ezek határához tartozott és sorsuk az erdők betelepülése után is összekapcsolódott. Csak így láthatjuk tisztán azt a jelentős szerepet, amit a hegyek lábánál lévő magyar községek a románságot befogadó uradalmak kialakításánál játszottak.

2. Rézalja névvel azt a hegyvidéket illetjük, amelyet kelet felől a megye határával egybeeső Rézhegység gerince, északról a Berettyó, illetve a megyehatár, délről a Sebeskörös völgye, nyugatról pedig a síkság határol s ahol Anonymus Igfon erdeje terült el.¹ Az itteni települések legnagyobb részének keletkezése a királyi hatalommal állott összefüggésben. A magyarság ugyanis az erdővel borított hegyeket honfoglalása idején megszállatlanul hagyta, sőt, mint azt már említettük, az első foglaláskor a Hegyközt és a Berettyó felsővölgyét sem vette birtokába, hanem megállott a többé-kevésbé összefüggő erdőség alján, az érmenti domboknál.²

A Berettyó balpartján, a hegyek lábánál a Hegyköz kezdetétől egészen a megye határáig egymás után alakultak ki a magyar községek, melyek később a hegyvidéki uradalmak megalapítását lehetővé tették. Ezek a falvak északkelet felé haladva a következők: Szalárd, Adorján, Siter, Fegyvernek, Poklostelek, Vámosláz, Micske, Sánci, Margitta, Felsőábrány, Bályok és Széplak. Megülöik főként a királyi népek közül kerültek ki, csak a völgy legészakibb szakaszán, Ábránynál, Bályoknál és Széplaknál gondolhatunk nemzetségi telepítők tevékenységére. A hegyvidék másik lejtőjénél a Sebeskörös felsővölgyében az első telepek a mai Királyhágó környékén keletkeztek és alapítóik minden jel szerint az Erdély felé haladó védelmivonal őrei lehettek.³ A völgy szájánál, Várad környékén vonuló gypút egyszerre tolták ki a jólvédhető Királyhágóig s az új, meg a régi vonal közti terület csak azután és fokozatosan népesült be. A hegyek és a Körös közé szorított, keskeny jobbparti sáv valamivel későbbben települt be, mint a

¹ A név magyarozatát 1. Pais D.: Magyar Anonymus. (Napkelet Könyvtára, 14. sz.) Bpest, 1926. 120. l.

² V. ö. a harmadik fejezettel.

³ Kniezsa szerint a magyarság a X. század végére Báródig jutott el. I. m. 386. l.

kedvezőbb fekvésű balpart. A XIII. század második felében azonban már itt is állott egy magyar falusor, mely a berettyómenti községekkel együtt váza lehetett a hegyekben kialakuló nagybirtokoknak.

A vidék első telepeit tehát a magyarság hozta létre, de a nagy kiterjedésű terület népesedésének meggyorsítására s így a birtok értékének növelésére a királyi hatalom idegen, elsősorban szláv telepeseket is felhasznált. Ilyen korai, már a XI. században álló falu volt Tóti.⁴ Későbbi, talán XIII. századi telepítés lehet Csehtelek (ma Cséhtelek).⁵ A Bisztra völgyében kétségtelenül ezek a király által telepített szlávok hozták létre az első községeket és a síkon lakó magyarok csak követték őket, mert különben nem lenne a folyó neve szláv eredetű.⁶ A királyság a szlávokat lakatlan hegyek benépesítésére a Sebeskörös mentén is felhasználta. A XI. században a szláv nevű Birtiny már ott állott a Királyhágó alatt.⁷ Későbbi, XIII. századi, település lehet az előbbi község közelében állott, a XV. századig szereplő Orosztelek, melynek megülői alighanem a Galíciában vitézkedő Geregye nembeli Pál által fogságba ejtett oroszok voltak.⁸

A felsorolt községek tág határának új falvakkal való kitöltése, különösen a Sebeskörös völgyén, még a XIII. század második felében is tartott, de a dombok alján levő magyarok már a XII. században kerestek legelőt nyájaiknak a nagyobb patakok mentén. A földrajzi körülmények miatt a Berettyó völgyében ez a folyamat korábban kezdődött, mint a Sebeskörös mellékén. Amíg ugyanis a Berettyó balpartján levő hegyek csak nagyon lassan emelkednek, addig a Sebeskörös jobbpartján húzódó hegylánc a völgy nagy részét hirtelen felszökkenő válaszfalként zárja le. Emellett fontos szerepet játszott az a körülmény is, hogy a berettyóvölgyi falvak lakossága a síkság magyar tömbjével állandó kapcsolatban állott.

3. Bár a Bisztravölgy első megszállói a királyok által ide-rendelt szláv néptörödékek voltak, telepítési munkájukat a magyarság gyorsan felülmulata. Az ő falvainak egyrészét a Turul nemzetségnek a Berettyó közép-szolnokmegyei szakaszán kialakult birtokairól való népek ülték meg. A szoros kapcsolat, mely a Bisztra felsővölgyében Várvíz, Baromlak, Kérő, Mogy községeket s több prédiamszerű telepet összefűz,⁹ elsősorban Szép-

⁴ Kniezsa 415. l.

⁵ Az előbbi szláv településhez való közeli elhelyezése is a magyar királyság hűbéri korszakának nemzetiségi politikájára jellemző. Mályusz i. m. Századok, 1939.

⁶ Kniezsa I. szíves közlése.

⁷ Kniezsa, 415. l.

⁸ 1249: Wenzel, VII. 283. l.

⁹ 1305: L. o. lt. 5. — 1327: Dl. 28896. — 1461: Bánffy, II. 29. l. — 1438: Dl. 27868.

lakra és Bályokra utal, mint kiindulópontokra. Ezek a községek részben még tatárjárás előtti alapításúak, hiszen Bályok, Mogy és Széplak 1291-ben egyházas helyek,¹⁰ de a XIII. század végén már a többi is állott.¹¹ Széplak közelében volt a nemzetség buzgói pálos kolostora,¹² mely a falu központi szerepét bizonyítja.¹³ Az általa telepített községek az egykor a szolnoki várhoz tartozó Kérő téres határában alakultak ki s így megérthetjük, hogy a Bisztra felsővölgye sokáig nem Sólyomkőhöz, hanem a hegyeken túl fekvő Széplakhoz tartozott.¹⁴ Csak később, a földrajzi tényezők, de méginkább a nagybirtok vonzóereje következtében lett Sólyomkő tartozéka.¹⁵ A magyar falvaktól való elszakadás, és az új, túlnyomóan román közösségbe lépés az itteni magyarság beolvadását nagyon meggyorsította. A Bisztra völgyén felfelé terjeszkedő síksági magyarok is több telepet hoztak létre, melyeket a vlach falvaktól a XV. században még határozottan megkülönböztettek,¹⁶ de ezek már a következő század első felében felszívódtak a románságba. Az oklevelek hét korán eltűnt településnek őrizték meg a nevét,¹⁷ annak bizonyosságául, hogy az alacsonyabb hegyvidék birtokbavétele a magyarság részéről már megindult, mielőtt az ellenkező irányú és erősebb vlach hullám ide ért volna. Ugyancsak még a román bevándorlást megelőzőleg kellett a magyarságnak eljutnia Gyepes és Almás völgyébe. Korai időből erre a vidékre nincsen adatunk, de nem tudjuk másképpen megmagyarázni annak a jelentős számú magyar jobbágyságnak az eredetét, amely a XV. század végén is az adorjáni uradalom vlach falvaiban élt.¹⁸

4. Bár a magyarság a XIII. századtól kezdve, különösen a Berettyó völgyére hajló hegyeket nem hagyta lakatlanul, még mindig óriási területek heverték benépesítetlenül, melyek nem feleltek meg a magyarság életmódjának. Ezek kihasználását ígerte és így az uradalmaknál szíves fogadtatásra talált a XIII. század második felétől beszivárgani kezdő új pásztor-népség: a román. A vizsgált területen ekkor már a későbbi három nagy uradalom (Sólyomkő, Adorján és a Rátold nemzetség Gyepes melletti birtokai) kialakulása befejeződéshez közeledett. Közülük kettő, a Kopasz nádortól elkobzott sólyomkői és

¹⁰ Jakubovich, 300. l.

¹¹ 1293: Wenzel, V. 79. l. — 1320: Bölöni.

¹² Dl. 28896.

¹³ Fekete Nagy Á. id. e. Századok, 1937. 419. l.

¹⁴ 1482: Dl. 27943.

¹⁵ Esterh. R. 44. B. 7. és F. 47. Végleg azonban csak a XV—XVI. század fordulóján került át.

¹⁶ Előbb id. két okl.

¹⁷ Belmezew, Chokmo, Honthpataka, Ikertheleke, Deers, Almatheleke, Anduchpataka. (Esterh. R. 44. B. 7.)

¹⁸ Muz. törzs. XV. sz. é. n. 57.

adorjáni váruradalom, a népi viszonyokban nagy változásokat hozó XIV. században a király kezében volt, fejlődésük tehát hasonló. Hozzájuk csatlakozott a Csákyak XV. század elején kialakult margittai birtokteste.

A Rézalja birtokviszonyai

9. sz. vázlat.

A Bihar vármegye területén lévő románokra vonatkozó első adat Oláhtelek 1283-i említése.¹⁹ Ez mindenesetre a beszivárgás kezdetét jelöli, mert a román bevándorlás tulajdonképpen csak a XV. században lendült fel. Az első települések ütemét mutatja, hogy Oláhtelek határában csak 1336 körül alakult ki egy újabb falu, Örvényesligete.²⁰ Ez korábban nem állhattott fenn, mert addig sohasem szerepelt a Rátold nemzetség elidegenített birtokai között.²¹ A Gyepes völgyének benépesítése meghatározza a románság betelepülésének idejét. 1336-ban a Rátold nemzetség egyes tagjai cserébe adják itteni birtokaikat a Telegdieknek.²² A cserelevélben csak Újlak, Kövesd, Oláhtelek és Örvényesligete szerepelnek. A Telegdiek 1360. évi osztályakor már új vlach falu tűnik fel: Lok és egy kezdetleges telep: Tatáraspataka.²³ A románság nagyobbarányú beszivárgása ekkor indult meg. 1389-ben Telegdi Miklós tiltakozik az ellen, hogy a Putnokiak az ő királytól kapott Örvénd birtokához tartozó hét vlach falut — köztük van Lok is — elfoglalják.²⁴ 1393-ban viszont a Putnokiak emelnek panaszt a Telegdiek ellen, mert azok elpusztították „*possessionem Lok, in qua sex villae valakales haberentur*”.²⁵ A két településcsoport: azonossága a birtokviszonyok ismerete alapján kétségtelen. Az a tény, hogy ilyen nagy terület hovatartozandósága vitás lehet, valamint a falvak neve²⁶ is mutatja, hogy új településsel állunk szemben. A Telegdiek 1366-i osztozkodásánál is még mindig csak az öt telekből álló Lok szerepel, de már ekkor hangoztatják, hogy különösen a Tataraspataka nevű erdőbe²⁷ telepíteni kell. Ennek az akciónak lehetett az eredménye az említett hat falu, amelyek azonban, legalább is ezen a nevükön, hamar megszűntek szerepelni. Minden jel arra mutat, hogy a Lok eredetileg az egész gyepesmenti terület összefoglaló neve volt.²⁸ Mikor aztán a települések állandóbb jellegűek lettek — a XV. század első negyedében — eltűnik a forrásokból a Lok és az egyes falvakat saját nevükön kezdik emlegetni. A XV. században a Putnokiak hegyi birtokai új összefoglaló neveként alakult

¹⁹ Wenzel, XII. 382. l.

²⁰ Fejér, VIII/4. 194. l.

²¹ 1324: Akad., III. dob.

²² Putnoki, F. 7. No. 34. — 1336: L. o. lt. 46.

²³ Dl. 322. és Temes vm. 95. l.

²⁴ 1389: Bölöni.

²⁵ Putnoki, F. 10. No. 26. (Bunyitay jegyz.)

²⁶ Bazvarahaza, Ladahaza, Zakalusdragmushaza, Mirizlohaza, Morohaza, Lok, Zomayonhaza.

²⁷ Dl. 322.

²⁸ Az egy határból való kialakulás lehet az oka a Gyepes völgyén húzódó egymásba épült több kilométer hosszú falusornak. V. ö. Szalárdi J.: *Síralmas magyar krónikája*, Pest, 1853. 119. l.: „az lakság nevű sűrű oláh falukkal ültetett hosszú völgyen...”

ki a ma is használatos „Lakság” megjelölés.²⁹ A román települések megszorodásának időpontját tehát a XIV. század közepére kell tennünk.

5. A Gyepestől keletre eső területen, mely a sólyomkői vár tartozéka volt, 1256-ban, a Geregye és Csanád nemzetség birtokainak elhatárolásakor, még nyoma sincs a román falvoknak.³⁰ 1357-ben azonban már arról hallunk, hogy a sólyomkői vlach pásztorok a szatmármegyei Csalánosvadáig eljárnak disznókondáikkal.³¹ Ez az adat nagyon jól rávilágít a korai román települések rendkívül fluktuáló voltára s egyben a biharmegyei románság vándorlásának egyik útjára.

Az 1256 és 1357 évek közé esik tehát a románok feltűnése a sólyomkői uradalom területén. Bevándorlásuk kezdetét bizonyos megfontolással pontosabban is meghatározhatjuk. Zsigmond király 1392-ben Kaplai János országbírónak, Solyomkő akkori urának adta a Sólyomkőtől még elődei által elszakított és Komorzowan fia Péter román vajdának adományozott Csanád, Magyar-, Oláhbáród, Cseklyás és Korniczél birtokokat, melyek annak magtalan halála után visszaszálltak a koronára.³² Megyénkből is több hasonló eset ismeretes, amikor a király vagy a váradi püspök a birtokát megnépesítő kenéznek vagy vajdának az általa alapított telepet eladományozza és csak bizonyos szolgáltatásokat tart fenn magának.³³ Itt is erre kell gondolnunk. Komorzowán fia Péter vajda s valószínűleg apja is, az uradalom benépesítésében jelentős munkát végeztek. Csak így kaphatták meg ezt a nagy, majdnem az egész későbbi báródsági kerületet felölelő birtokot s nyerhetett Péter vajda a királytól nemességet.³⁴ Kétségtelen, hogy a birtokán lévő falvak a korábbi megüledésű Magyarbáród kivételével, az ő vagy pedig apja telepítései. Péter vajda 1392-ben már halott volt. Az ő életére a szokásos negyven évet, az apjáéra pedig, mivel ilyen fontos feladat ellátásához bizonyos érettséget és élettapasztalatot kell feltételeznünk, 25 esztendő számítva, hozzávetőlegesen az 1327 körüli években kapjuk meg falvaik legidősebbjeinek keletkezési időpontját. Ez az idő, amikor a környéken má-

²⁹ 1446: Kölsej lvt.: „in possessionibus Wylak, Olahtelek necnon Loksagh...” — 1490: Esterh. R. 44. E. 44. „...in districtu Loksagh...”

³⁰ Wenzel, VII. 474. l.

³¹ Anjou, VI. 621. és k. l. „Petrus magnus de Chahol... secunda feria proxima post festum Omnium Sanctorum... porcos volacorum pertinentes ad Solumku super fidem suam ad faciem possessionis sue causa nutriendi pepelli fecisset, ita tamen, ut idem volachi quando ipsos porcos ad domum pepelli intenderent, extunc ipse eisdem libere, cum homine suo adiuuaret et faceret depelli...” — Csalánosvada Nagykárolytól északnyugatra feküdt. L. Csánki, I. 472. l.

³² Esterh. R. 44. A. 3.

³³ 1411: Bunyitay: Oláhok. 16. l. — 1493: Dl. 20352. — 1445: Muz. törzs. 23. — 1445: Teleki lvt., E. XVI. f. I. Na 2. — 1465: Dl. 36885

³⁴ 1378: Bölöni.

sutt is feltűnnek a románok.³⁵ Az uradalom sorsa is állításunk helyességét igazolja. A vidék népe nyugodtabb helyzetbe csak akkor jutott, mikor a lázadó Kopasz nádor leverése után a sólyomkői uradalom a király kezére került (1318). A XIV. század végéig tartó királyi birtoklás alatt alakult ki az uradalom végleges képe. Talán éppen a vlach falvak meg nem állapotott volta okozta, hogy mikor Zsigmond 1389-ben az uradalmat eladományozza, a községeket nem nevezi meg, hanem a hiteleshelyhez írt, beiktatást elrendelő parancsában a szokásos formulától eltérőleg meghagyja, hogy jelentésébe foglalja bele a falvak nevét is.³⁶ A tartozékokat névszerint csak 1406-ban, az uradalom újabb eladományozásakor sorolják fel.³⁷ Közöttük már megtaláljuk a mai falvak nagyrészét, különösen a vlach települések között azonban igen sok a meg nem állapotott nevű, melyek később, a XV. században eltűntek, vagy nevet változtattak.³⁸

A XIV. század közepétől kezdve nagyobb méretű román bevándorlás csak lassan változtatta meg a Bisztravölgy magyar jellegét. Érdekes adattal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy a XV. század elejétől névszerint ismert vlach falutömegből mennyire nem lehet nagyszámú románság jelenlétére következtetni. 1438-ban Bozzási György eladja Középszolnok megyében, Szilágycsehtől délkeletre fekvő Inó nevű birtokát Kusalyi Jakcs Lászlónak, noha azt nem sokkal azelőtt kapta cserébe a bisztravölgyi falvakban (Széplak, Baromiak, Várvíz, Kérő, Cséhtelek, Középes, Bozsaj) levő részeiért.³⁹ Az eladásra — mint mondja — az a körülmény kényszerítette, hogy a környéken lakó vlachoktól állandóan rettegnie kellett. Bozzási bizonyára nem akart volna a meg nem szokott kellemetlen szomszédságtól szabadulni, ha régi birtokain is ilyen környezet várt volna rá.

6. A teljesség kedvéért szólanunk kell az Almás völgyének betelepüléséről is. Ez a terület mint a dombok alján kialakult falvak tartozéka, sokáig lakatlan maradt. Először az adorzáni uradalom síkon lévő községeiből származó és a völgyön felnyomuló pásztorok hozhattak itt létre kezdetleges telepeket. A rajokat elsősorban a völgy szájában fekvő, korai megültségű Fegyvernek bocsáthatta ki, de részt vehetett a munkában Szalárd, Adorzán és Siter népfellege is. A XIV. század folyamán, mint Kopasz nádortól elkobzott birtok, az adorzáni ura-

³⁵ 1335-ben a Czibak-birtokon, 1336-ban a Putnokiak birtokán tűnnek fel a románok.

³⁶ Esterh. R. 44. A. 1.

³⁷ Esterh. R. 44. B. 7.

³⁸ Az azonosíthatatlan települések jegyzékét 1. Sólyomkő alatt az Adattárban.

³⁹ Dl. 27868.

dalom a király kezére került.⁴⁰ Ugyanazok az erők, amelyek a királyi birtoklás alatt a sólyomkői uradalom lakatlan erdősegeit vlachokkal telepítették be, hozták el az Almás völgyébe is az új lakosságot, amely a XIV. század végére, a régebbi magyar nyomokon haladva, több kalyibacsoportot alkotott. Ezeknek a településeknek sem volt azonban állandó nevük, akárcsak Sólyomkő vidékén. Zsigmond király 1395-ben az adorjáni uradalmat a Csákyaknak adta, de oklevele a tartozékokról csak általában szól.⁴¹ Először 1421-ben, a Csákyak osztálylevele emlékezik meg névszerint a vár vlach falvairól. Ezek a következők: Borzlik, Doborka, Kozmafalva (később Kozmaalmás), Kővág, Tótmás.⁴² Talán nem tévedünk, ha keletkezésüket a keletre fekvő vlach telepeknél valamivel későbbi időpontra (1360—70.) tesszük. A XV. század elején még két kis falu alakult: Sitervölgy és Férgeság. Mivel helyükről a megtelepülésük előtti időből négy magyar dülőnevet ismerünk,⁴³ bizonyos, hogy a magyarság már a románokat megelőzőleg használta ezt a vidéket.

7. A megye északkeleti határán, a Berettyó jobbpartján húzódó dombor eredetileg nem tartozott Biharhoz. A középkori megyehatár Felsőábránytól Vedresábrány alá kanyarodott, úgyhogy Margitta, Monospetri, Kécz, stb. állandóan, Terebes pedig többnyire kívül esett rajta.⁴⁴ Az alább ismertető területen Kraszna és Középszolnok vármegye osztozott és a rajta épült falvak a XV. század folyamán már teljesen kialakulva kerültek át Biharba. Mivel azonban benépesülésénél ugyanazok az erők hatottak, mint a szomszédos bihari részekén és a nemzetiségi viszonyok is hasonlóak, nyugodtan kapcsolhatjuk a Rézaljához.

A krasznamegyei részen három falu alakult: Déda, Genyéte és Pacal, melyek közül csak a legutóbbi nem került át Biharba. A községek megtelepítője a magát Genyétéről vagy Ábrányról nevező jómódú nemes familia volt, melynek a vidékhez való szoros kapcsolatát Ábrányon levő családi monostora bizonyítja.⁴⁵ Legrégibb faluja Monostoros-, ma Felsőábrány, volt, melyet biharmegyei telepésekkel jóval a XIII. század eleje előtt alapított. Ezért is tartozott Ábrány állandóan Biharhoz, bár a familia többi birtoka és az egész környék más megyék részei voltak. Ábránnyal egyidős lehet Genyéte, régebbi nevén Szentmárton. Ezeket a községeket minden kétséget kizáróan magyar jobbágyokkal alapította a család s csak utolsó telepítésénél,

⁴⁰ Csáky, I. 217., 250. l.

⁴¹ Csáky, I. 172. l. „castrum nostrum regale Adrian appellatum... simulcum oppido nostro Zalard vocato et aliis villis... ad ipsum castrum ab antiquo spectantibus ...”

⁴² Csáky, I. 311. l.

⁴³ 1372: Wesselényi lvt. Holloswlg, Suprunuiszyl, Kuzurus, Luwheg.

⁴⁴ L. a Bevezetésben mondottakat.

⁴⁵ 1425: Csáky, I. 334 l. — Bunyitay, II. 404. és k. l.

Dédánál használta fel az akkorára idáig eljutott vlach pásztorokat. 1386-ban már két ilyen nevű határozottan vlachnak mondott faluja volt.⁴⁶ Nincs okunk kételkedni abban, hogy a XIV. század második negyedében keletkezett község megülői románok voltak. A Monostorosábrányi család a XIV. század végén kihalt, miután utolsó tagja birtokait a Kusalyi Jakcsokra hagyta,⁴⁷ akik azokat 1425-ben a Csákyaknak adták el.⁴⁸ Az említett falvak így beléptek a Csákyak által kialakított nagy közösségbe, a margittai uradalomba.

A margittai uradalom középkorvégi formájában éppen úgy mesterséges alakulat, mint a Csákyak másik két bihari birtokteste. Középszolnokban Margitta és Szántó környékén a XIV. század eleje óta a Hermány nemzetségnek oklevelekkel bizonyíthatóan tekintélyes birtokai voltak.⁴⁹ Lehetséges, hogy ezeket az I. Károly alatt felemelkedett nemzetség csak ekkor kapta adományul, de az sem valószínűtlen, hogy korábban s ő népesítette be. A Biharba került rész legrégebb települése, Margitta, a XII. század derekán már állott. Erdővel borított, nagy határában később egész falusor alakult ki. Másik XIII. század előtt keletkezett község Kéc. A XIII. században települhetett meg Szunyogd, melyhez a váradi káptalan is jogot formált,⁵⁰ de a ma is meglévő falu egy újabb, XIV. századi, népesítési hullám eredménye. Ez a hullám a Berettyó jobbparti bükkösöket elárasztó vlach pásztorok felől jött és több települést hozott létre. Mivel ezekben a községekben helységenként váltakozó erősségű magyar jobbágyréteg élt, arra kell gondolnunk, hogy — miként Szunyogd esetében is láttuk —, a vlach pásztorok valószínűleg már korábban is meglévő magyar pásztorszállásokra ültek. Lüki a XIV. század második felében keletkezett, a század végén Akor, 1425—55 között pedig Kohány. A mondott század második felében alakult ki, de más nemes birtokosok kezén Dizsér, melyet a Csákyak szintén a Kusalyi Jakcsoktól vásároltak meg.⁵¹

A Hermány nemzetség itteni birtokai a Szántai Petőké és a Becskieké lettek, később pedig, hihetőleg a XIV—XV. század fordulóján, a király kezébe kerültek és innen kapták meg 1422-ben az előbbiekkal egy törzsből származó Csákyak.⁵² A fal-

⁴⁶ 1386: Wesselényi lvt.

⁴⁷ 1386, 1405, 1410: Wesselényi lvt.

⁴⁸ Csáky, I. 334. l.

⁴⁸ 1334: Ujh. DI. 38149. — Karácsonyi: Nemzetségek, II. 180. l. — A Csáky család eredete meglehetősen tisztázatlan. Karácsonyi először a Zsidó nemzetségből származtatta őket (Turul, XI. (1893.) 105. és k. l.), de később már nem kardoskodott olyan határozottan emellett. (Nemzetségek, III. 161.)

⁵⁰ 1374: Stat. 39. l.

⁵¹ 1410: Wesselényi lvt. — 1422: Csáky, I. 315. l.

⁵² Csáky, I. 314. l.

vak egy részét ugyanekkor Biharba helyezték át.⁵³ Rokonaik itteni jussát és az ismertetett Monostorosábrányi birtokokat

még a század közepe előtt megszerezték s ezzel kialakult a margittai uradalom, melynek most már minden része Bihar megyéhez tartozott.⁵⁴ A megye ily módon észak felé tekintélyes területtel gyarapodott.

8. A Réz-vidék benépesedése a XIII. században már annyira előrehaladt, hogy a tatárjárás után három nagy uradalom alakulhatott ki rajta. A korai telepek magyarsága senki előtt sem lehet kétséges, hiszen lakosaik később is mindig magyarok voltak. A magyarság terjeszkedése a Bisztra és Almás völgyében is megindult, de itt már nem tudta gyökereit oly mélyre bocsátani, hogy a XIV. század harmincas éveitől kezdve mind erősebbé váló román beszivárgást elháríthatta volna. Így pusztultak el a bisztravölgyi, ma már meg nem határozható fekvésű, de még a XV. század közepén is fennálló és határozottan magyarnak mondott apró helységek. Az előretolt magyar falvak mellé épült ikertelepek egyre szaporodó lakossága a XV. század végére legtöbb helyen megváltoztatta a község nemzetiségét. (Báród, Magyarbáród, Oláhbáród, Kis-, Nagybáród.) Bár a románság átformálta a kis magyar telepek jellegét, a magyarságnak még azután is sokáig nyomát találjuk, amikor azok már mint vlach birtokok szerepelnek. Az egyes bisztramenti községek lakosainak 1599-i névsora⁵⁵ arról tanúskodik, hogy a már két század óta vlachnak nevezett falvakban még mindig tekintélyes számú magyarság élt. Még nagyobb a magyar jobbágyok száma az adorjáni uradalom almásvölgyi vlach telepein.⁵⁶ A hegyek közé behatolt magyarok helyzete ugyanis itt volt a legelőnyösebb, mert az uradalom nagyobb, régi magyar községekkel rakott részével meglehetősen könnyen érintkezettek.

Minden jel szerint itt is azzal a jelenséggel állunk szemben, amely másutt is megfigyelhető, hogy t. i. a vlach elnevezés nem mindig nemzetiséget jelent, hanem igen sokszor csak hegyipásztort, aki éppen úgy lehet román, mint tót, ruthén, vagy magyar.⁵⁷ Nem kétséges, hogy a betelepülő románság életformáit átvevő magyar pásztorok beolvadása elkerülhetetlen

⁵³ U. o. „alias in Zolnok et Crazna, nunc vero procurantibus prioribus possessoribus earundem, omnino in Byhoriensi comitatibus existentes et habitas...”. — 1429: Becsky.

⁵⁴ 1454: Csáky, I. 399. l.

⁵⁵ Dica.

⁵⁶ Muz. törzs. XV. sz. é. n. 57.

⁵⁷ Kniezsa I.: A tót és lengyel költözködő pásztorok magyar kapcsolatai. (Ethnographia, 1934. 62. és k. l.) — Szabó: Ugocsa. 104. l. — Az újkorra Ila B.: A gömöri jobbágyság a XVII—XVIII. században az úrbérendezésig. (A Felvidéki Tudományos Társaság Kiadványai, 7.) Bpest, 1938. 19. és k. l.

lett, amikor összeköttetésük a magyar falvakkal megszakadt, vagy pedig hátuk megett, a síkon lévő községek elpusztultak. A rézvidéki jelentős számú magyarság beolvadása azonban éreztette hatását az ottani románság lelki habitusán is. A népkeveredéssel magyarázható ugyanis, hogy a rézaljai románság lelkében mélyen gyökeret vert a misztikus elemekkel telített orthodoxiától oly messzire álló „magyar vallás”, a puritán kálvinizmus.⁵⁸ A XVII. század harmincas éveitől egészen a XVIII. század közepéig ismerünk e vidékről román kálvinista papokat, akik Debrecenben tanultak.⁵⁹ Az áttérést a fejedelmi hatalom elősegíthette, de itt a kálvinizmus a románok lelkét úgy megnyerte, hogy még akkor is kitartottak mellette, amikor azért a vallási unió idején súlyos üldöztetés járt.⁶⁰ Nem lehet véletlen, hogy a reformációnak ez a hazánkban kizárólag csak magyarok közt elterjedt ága a laksági és rézaljai románság körében annyira meggyökeresedett. Azt hisszük, hogy a kálvinizmus iránti megértés jelentős számú magyarság beolvadásának a következménye.

Az alábbi táblázatban adjuk a Rézvidékről ismert személy- és földrajzi neveket. A nevek legnagyobb része az 1599-es adóösszeírásból való. Ezeknek a névsoroknak a segítségével érzékelhetővé válik a biztrakörnyéki vlach jellegű falvakban élő magyarság. Természetes, hogy a magyar jobbágyosság korábbi számaránya sokkal kedvezőbb lehetett. Tanulságos ez a falvak adófizető lakóit névszerint felsoroló összeírás a hegyvidék és síkság peremén lévő falvak népsűrűségének meghatározásánál.⁶¹ 1599-ben a korai megszállású, magyaroktól lakott Csatárnak 102, Hegyközújlaknak 73, Vámosláznak 24 családfője ismeretes. Ugyanakkor a hegyvidéken a falunkénti átlag csak 12 fő. Hasonló volt az arány a XV. század végén is, amikor a Csáky-birtok hét vlach falujának negyedrészt tíz lakott és tíz elhagyott jobbágytelek alkotta, míg ugyanekkor a hegyvidék peremén álló magyar Siteren hat lakott és hét elhagyott, a síkon fekvő Szalárdon pedig 17 lakott és 26 pusztatele képezte a kiadandó negyedrészt.⁶² A két összehasonlításból nagyon jól látszik a hatalmas különbség, mely a régi síkvidéki magyar falvak és a hegyi vlach telepek között minden tekintetben fennállott. A román pásztorok számtalan kis

⁵⁸ A román reformáció új, tömör összefoglalását l. Révész I.: A reformáció és az erdélyi oláhok. (Erdélyi Füzetek. 2.) Debrecen, 1938.

⁵⁹ Bunyitay: Oláhok, 33. l. — Tóth S.: Adalékok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület történetéhez. Debrecen, 1894. 27., 29., 31., 37., 46., 47., 50., 52., 63. lapokon.

⁶⁰ Bunyitay: Oláhok, 36. l. — Századok, 1886. 487. és k. l.

⁶¹ A sík és hegyvidék népsűrűsége közti nagy különbségre és annak okaira — tudomásunk szerint — először Szabó István hívta fel a figyelmet. Ugocsa. 143. és k. l.

⁶² Muz. törzs., XV. sz. é. n. 57.

kalyibacsoporttal szórták tele a hegyeket, de ezek még a XV. század első felében is alig tekinthetők többnek, mint egy-két rokoncsalád pásztortanyájának.⁶³ A faluszerű együttlakástól irtózó románok egyre szaporodó telepei nem jelentették a lakosság számának oly mértékű növekedését, mint azt a sok falunévből gondolhatnók. A szétszórt pásztortanyákból rendes községek a középkor végére, de sok helyen csak a XVIII. században hatósági beavatkozásra alakultak ki.⁶⁴

A Turul nemzetség falvai:

	Személynevek						Földrajzi nevek		
	Középkori			XVI. századi			M.	I.	B.
	M.	I.	B.	M.	I.	B.			
Baromlak — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bályok — — — —	2	—	—	48	—	6	3	—	1
Cséhtelek — — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kérő — — — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mogy — — — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Száldobágy — — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Széplak — — — — —	7	—	3	74	—	6	1	—	—
Várvíz — — — — —	—	—	—	2	12	11	—	—	—
	9	—	3	124	12	23	4	—	1

Margittai uradalom:

Akor — — —	—	—	1	1	4	—	7	—	—	—
Felsőábrány	—	6	—	—	27	—	4	—	—	—
Déda — — —	—	1	1	1	5	—	4	—	—	—
Dizsér — — —	—	—	—	2	—	3	1	—	—	—
Genyéte — —	—	2	—	1	3	—	2	2	—	—
Kéc — — —	—	11	—	3	28	—	11	—	—	—
Kohány — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lüki — — —	—	2	—	1	5	2	—	—	—	—
Margitta — —	—	80	—	24	119	1	27	7	1	—
Szunyogd —	—	4	—	—	16	2	5	—	—	—
		106	2	33	207	8	61	9	1	—

⁶³ 1561: Bunyitay: Adatok. 485. l. „...non intra terminos illarum possessionum (t. i. Rikosd és Szászfalu), sed extra in quodam monticulo residere...” 490. l. „... Joannes Draguos.. ad Bottian saltasset, ubi quamdam casam et tuguriolum erigendo, vix semestre perseverasset... et iterum resaltando ad bona dominorum Chyakiensium rediisset...”

⁶⁴ A hegyvidéki községek XVIII. századi rendezéséről sok érdekes adatot tartalmaz a Baranyi lvtár Micskén őrzött részének „Falvak rendezésére vonatkozó levelek” csomója.

	Személynevek						Földrajzi nevek		
	Középkori			XVI. századi			M.	I.	B.
	M.	I.	B.	M.	I.	B.			
<i>Sólyomkői uradalom:</i>									
Almaszeg — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bánlaka — —	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Báród — — —	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Bártfalva — —	—	—	—	2	4	4	—	—	—
Beznye — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bélmező — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bozsaj — — —	—	—	—	7	4	1	—	—	—
Brátka — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cigányfalva —	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Csanád — — —	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Csarnóháza — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cséklye — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csökmő — — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsóderna — —	—	—	—	2	2	3	—	—	—
Felsőderna — —	—	—	—	4	4	1	—	—	—
Dienes — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Élesd — — —	1	—	—	3	—	—	—	—	—
Feketepatak —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Feketető — —	1	1	1	—	—	—	—	—	—
Gégény — — —	1	—	4	—	—	—	—	—	—
Hantfalva — — —	—	—	—	4	3	1	—	—	—
Kornycel — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Középes — —	1	—	—	7	—	6	—	—	—
Vámosláz — —	—	—	—	18	2	4	—	—	—
Lok — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lóré — — —	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Lugos — — —	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Micske — — —	2	—	2	23	—	5	—	—	—
Nagypatak — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Orosztelek — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ősi — — — — — — —	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Papfalva — —	—	—	—	4	12	10	—	—	—
Pestes — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Poklostelek — —	2	—	3	—	—	—	—	—	—
Rév — — —	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Sánci — — —	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Sástelek — —	—	—	—	4	1	2	—	—	—
Sólyomkő — —	7	1	8	—	—	—	—	—	—
Szentlázár — —	—	—	—	3	2	5	—	—	—
Széltarló — —	—	—	—	10	9	6	—	—	—
Szuszafalva — —	—	—	—	1	1	—	—	—	—
Terje — — —	—	2	—	1	12	5	—	—	—
Tinód — — —	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Topa — — —	—	—	2	—	—	—	—	—	—

	Személynevek						Földrajzi nevek		
	Középkori			XVI. századi			M.	I.	B.
	M.	I.	B.	M.	I.	B.			
Tormafalva — — —	—	—	—	—	3	2	—	—	—
Tóti — — — —	—	—	—	48	—	9	—	—	—
Tötös — — — —	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Újfalu — — —	—	—	—	7	4	11	—	—	—
	18	16	23	148	63	75	—	—	—

Lakság:

Bogdánsovárhegy	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hagymádfalva —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kövesd — — —	5	2	5	8	1	8	—	—	—
Lok — — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nadántelek — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oláhtelek — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sárszeg — — — —	—	—	—	4	—	—	—	—	—
Tataros — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tótfalu — — —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pusztáújlak — —	1	—	1	93	—	7	—	—	—
	6	2	6	105	1	15	—	—	—

Adorjáni uradalom:

Adorján — — —	4	—	—	12	—	4	—	—	—
Borzlik — — —	3	—	1	13	12	9	1	1	—
Fegyvernek — —	5	—	1	24	7	9	1	1	—
Kecskehát — — —	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Kővág — — — —	3	—	1	6	3	4	—	—	—
Siter — — — —	23	—	4	22	—	3	—	—	—
Sitervölgy — —	1	1	—	14	3	8	5	—	—
Szalárd — — —	37	—	10	59	—	10	1	—	—
Tótalmás — — —	3	2	5	40	8	3	—	—	—
Újfalu — — — —	4	—	—	19	—	8	—	—	—
	83	3	23	209	33	58	8	2	—

A táblázatok adatainak helyes értékeléséhez még meg kell ismerkednünk néhány speciális helyi kérdéssel. A síkságon a falunevek nyelvi alakjából vontunk le következtetést a megülőkről, vagy legalább is a környezet nemzetiségére. Ezt teljes joggal megtehettük, hiszen a magyarság tömegében alig tűnt fel itt vagy ott egy-két kis idegen sziget. Egészen más a helyzet a Rézalján. Ennek alacsonyabb régiói, a nagyobb patak-völgyek tipikus átmeneti területek, ahol a magyar és román pásztorelem keveredett egymással. Mint láttuk, a magyarság volt az első megszálló, de később felszívódott a bő utánpótlással rendelkező románságba. Ennek ellenére tévedés lenne min-

den nyelvileg magyar falunév mögött magyar telepeseket keresni. Az uradalom magyar szervezete, a hegyek lábánál fekvő magyar községek vezetőserepe hatottak a névadásnál. Egy szóval a magyar kultúrtalajra jellemző magyar falunévadási módot találjuk meg itt is.⁶⁵ A hatás mértékére jól rávilágít a falunévek megoszlása. 88 községből 61-nek magyar neve volt, bizonytalan 17,⁶⁶ szláv nyolc,⁶⁷ román kettő.⁶⁸ Nem lehet vitás, hogy a nyolc szláv nevű község lakói is vlachok, hiszen ez a szláv névadás a legérintetlenebb román települési területen divatozott legjobban. A nevek egyben a vlachságban képviselt erős szláv alkotóelem bizonyítékának vehetők.

Az igazságra törekedve meg kell azt is állapítanunk, hogy a fennmaradt névsortöredékek számadatai nem nyújtanak mindenben hű képet a vidék nemzetiségi viszonyairól, bár az alapszint jól megadják. Az adatokat uradalmankint csoportosítottuk, hogy a kisebb részletek megismerésével az egészet is helyesen magyarázhassuk. Akár a részleteket, akár a végösszeget nézzük, a románság a magyar nevű jobbágyok mellett elenyészően kisszámúnak látszik. 1015 magyar névvel szemben 137 román és szintén vlachnak tekinthető szláv név áll.⁶⁹ Még ha a 320 bizonytalan, melyből a nagyobb rész úgyszólván a románságnak volna odaítélendő, teljes egészében vlachnak vesszük is, ami pedig túlzás, ezek száma akkor sem éri el a magyarok 50%-át. A számokból kivetődő kép ilyen formában kétségtelenül torz, aminek az az oka, hogy a sólyomkői uradalomnak éppen a legrománabb vidékeiről nem maradtak adataink. Másrészről viszont újból hangsúlyoznunk kell a hegyvidéki és síksági települések közötti nagy különbséget, amely a közölt névsortöredékekből is kiütközik. A románság, különösen a XVI. század végén, amely időből a nevek zöme származik, a hegyi falvak vékony magyar rétegével szemben kétségtelenül nagy többségben lehetett. Ez a számbeli fölény azonban helyi és nagyon csalóka volt, mert egy-egy völgyben fekvő magyar község lakossága egész vidékek vlach népét múlta felül. Legyen elég itt Margitta esetére utalni, melynek lakossága egymagában jóval több volt, mint a hozzá tartozó kilenc község népessége és hogy a margittai uradalomban élt 313 magyar közül 199 Margittán lakott. A hegyvidékre vonatkozó összeírások előkerülése

⁶⁵ Magyar kultúrtalaj alatt a magyar kulturális jelenségeknek, műveltségjavaknak a magyar lakta területen, a magyar néptalajon túl való elterjedését értjük. V. ö. Mályusz id. m. Századok, 1939. 259. l.

⁶⁶ Akor, Déda, Dizsér, Genyéte, Kéc, Bályok, Csentelek, Láz, Orosztelek, Pestes, Terje, Topa, Tóti, Bogdánsovárhegy, Oláhtelek, Tótfalu, Tótalmás. Kniezsa I. szíves közlése.

⁶⁷ Beznye, Bozsaj, Brátka, Csarnóháza, 2 Derna, Kohány, Lugos. Kniezsa I. szíves közlése.

⁶⁸ Kornycel, Szuszafalva. Kniezsa I. szíves közlése.

⁶⁹ Kniezsa I. osztályozása alapján.

módosíthatja a számot, de a két nemzetiségnek a végső aránya mégis körülbelül az maradna, amelyet táblázatunk tüntet fel, mivel a magyar fölénynek a gyökere a településbe nyúlik vissza.

Csak röviden érinthetjük a rézaljai románság két sajátos problémáját. Az egyik a többi román települési területhez való viszonya. A bevándorlás irányát nem tudjuk meghatározni, a hiányos okleveles adatokból csak az sejthető, hogy nem a Sebeskörös völgyétől délre eső hegyekből jött. Kapcsolatai inkább kelet és északkelet felé voltak. Egyszerű szervezeti beosztásnál sokkal mélyebb településtörténeti jelentősége lehet annak, hogy az itteni románság egyházilag, mint Almaszeg pertinentiája, a Balicza és Drág vajdák által 1391-ben felállított máramarosi Szent Mihály arkangyal tiszteletére emelt monostornak volt alávetve.⁷⁰ A Drágfi-ősök személyes kapcsolataira, itteni telepítésére nem gondolhatunk, mert ők később lettek bihari birtokosokká. Így csak az a lehetőség marad fenn, hogy a két vidék románsága állott egykor szorosabb kapcsolatban.

A másik kérdés a báródsági kerület kialakulása. Minden alapot nélkülöz az a közkeletű állítás, hogy az újkorban szereplő báródsági nemes-kerület gyökerei az árpádkori gyepű-örökig nyúlnak vissza.⁷¹ Akik ezt hangoztatják, elfeledkeznek arról, hogy a báródsági nemesek az összes ismert források bizonyossága szerint románok voltak. Mint előadtuk, a Királyhágó alatti erdős terület a XIV. század első felében népesült be, telepítőjét is megtaláltuk Komorzowan és fia, Péter román vajdák személyében. Egyedül Magyarbáród esetében valószínű, hogy alapítói őrszolgálatot teljesítő magyarok voltak. Péter vajda birtokain, Báródon, Csanádon, Cséklyén, Kornycelen és Nagypatakon nemes és félszabad vajdák, kenézek, krajnikok osztoztak, akiknél a XV. században — ha lehet így nevezni — a kisnemesi életnek egészen szegényes, primitív változata fejlődött ki.⁷² Éppen ezeknek a telepítéseik miatt kiváltságolt elemeknek az elszaporodása szorította ki végleg a régebbi falvakból a jobbágysorban ott talált magyarokat. A báródsági vajdák, különösen az előkelőbb Venteriek, Beznyeiek szoros rokoni kapcsolatban állottak a déli hegyvidék románságának vezető rétegeivel.⁷³ Az ország kettészakadásának kellett jönnie, hogy a báródságiak jogilag is a nemes-

⁷⁰ Mihályi J.: Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Máramarossziget, 1900. 109. l.

⁷¹ Györffy, 464. l.

⁷² 1465: Dl. 36850. — 1475: L. o. lt. prot. parv. f. 41. b.—43 b. — 1510: Bölöni. — 1521: Dl. 27419.

⁷³ 1466: Bölöni. — 1510: Bölöni. — 1539: Teleki lvt. E. XVI. F. I. No. 24.

ségbe emelkedhessenek. Amikor Bihar megye határterület lett, gondoskodni kellett az Erdélybe vezető átjárók védelméről. Így esett a választás a báródsági kiváltságoltakra, akiket János király 1532-ben megnemesített és a Királyhágó őrizetével bízott meg.⁷⁴ A kerület eredete tehát innen datálódik, amint az a báródságiak XVIII. századi nemesedési-peréből is kiderül.⁷⁵

⁷⁴ Borovszky, 492. l.

⁷⁵ Borovszky, 613. l.